

İSLÂM MİRAS HUKUKUNDA ASABE VE BU YOLLA MİRASÇI OLMAK

Muhammed ÇUÇAK*

Özet

Terekenin mirasçılar arasında taksim edilmesini konu edinen miras hukuku, Müslümanlara özgü olmayıp İslâm öncesinde Romalılar, Yahudiler gibi birçok toplum tarafından da uygulanmış bir hukuk sistemidir. İslâm öncesi bu hukuku benimseyen toplumlardan biri de Cahiliye dönemi Araplarıdır. Cahiliye dönemi Araplarının hukukuna göre insanların birbirine varis olabilmeleri için miras sebebi olarak aralarında nesep, dostluk antlaşması veya evlat edinme olması gerekiyordu. İslâm'dan sonra hicrete kadar olan süreç içinde Müslümanlar tarafından uygulanagelen mezkûr miras sebeplerine hicretle birlikte hicret ve kardeşlik sebebi ilave edilmiş ve bir müddet sonra hicret ile kardeşlik sebebi neshedilmiştir. İslâm'daki miras hukukunun son hali mirasla ilgili Nisâ suresindeki ilgili âyetin inmesiyle şekillenmiştir.

Nisâ suresinin âyetinin inmesiyle nihai şeklini alan İslâm miras hukukuna göre Müslümanların birbirlerine mirasçı olabilmeleri için aralarında nesep, evlilik ve velâ sebeplerinden birinin bulunması gerekir ve mirasçılar ashâb-ı furûz, asabe ve zevi'l-erhâm şeklinde üçlü bir tasnife tabi tutulmuştur. Ashâb-ı furûz, terekedeki payları nas ile belirlenen kişiler iken asabe; alacağı pay nas yoluyla belirtilmeyen, belli pay sahiplerinden kalanı alan veya hiç almayan ve kendi içinde birkaç gruba ayrılan mirasçılardır. Zevi'l-erhâm bir önceki iki grup mirasçılardan kimsenin bulunmadığı durumlarda miras almaya hak kazanan kimselerdir. Mezkûr mirasçılardan asabe yoluyla mirasçılık çalışmamıza konu edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İslâm Hukuku, Miras, Ashâb-ı Furûz, Asabe, Zevi'l-Erhâm.

Aşabâh in The Inheritance Law of Islam and to be a Heiress Through That Way

Abstract

The inheritance law which is the subject of the distribution of the deceased's property to the heirs is a law system that dates back to ancient times and was applied by many societies such as Romans and Jews. One of the societies that adopted the law of inheritance before Islam is the Arabs of Jâhiliyyah (during Arabs' Al-'Asr Al-Jâhiliyyah). According to the law of inheritance of the Arabs of Jâhiliyyah, there must be a nesep/blood relationship, friendship treaty/velâ or adoption/tebenni between them in order to be heirs. Because of the hijra, the cause of hijra and brotherhood was added to the related causes of inheritance that were applied by Muslims during the period before the hijra

* Dr. Öğr. Üyesi. Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Hukuku Anabilim Dalı. e-posta adresi: md.cucak@gmail.com. orcid.org/0000-0003-3177-4837.

after Islam and these two reasons were abolished after a while. The final version of inheritance law in Islam has been shaped by the descending verse of the Sūrah an-Nisā, related to inheritance.

Under Islamic law of inheritance, which took its final form with the descent of the inheritance verse, Muslims had to have one of the reasons for nasab /blood relationship, nikkāh/ marriage and friendship/velâ, between them in order to inherit from each other and there are three important categories of heirs in İslâm as aṣhâb- al-furūd (The fixed heirs), aṣabâh-the residuary/agnates, dhawul al-arhâm. Aṣhâb- al-Furūd (The fixed heirs), heirs whose shares in the inheritance are determined by nas, aṣabâh-the residuary/agnates is the heirs who are not specified through nas, who inherit from the residue of aṣhâb-al-Furūd and if no residue, they inherit nothing and are divided into several groups within themselves. Dhawul al-arhâm, they are only entitled to inheritance in the absence of the former and the latter. Aṣabâh-the residuary/agnates, one of the categories of heirs, is the subject of our study.

Key Words: Islamic Law, Inheritance, Aṣhâb- al-Furūd, Aṣabâh, Dhawul al-Arhâm.

Giriş

Miras hukuku, Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından öğrenilmesi, öğretilmesi teşvik edilmiş ve ilmin yarısı olarak nitelendirilmiş önemli bir alandır.¹ Bu hukuk, mürisin terekesinin aralarında bulunan meşru miras sebeplerinden biriyle varislerine intikal etmesini, tereke üzerindeki hakları, kimlerin mirasçı olacağını ve mirasçıların terekedeki paylarının miktarlarını düzenleyen kaidelerdir.² Miras sadece İslâm ümmetine has bir hukuk olmayıp kaynaklarda kadim Mısırlılar, Romalılar, Yahudiler, Hristiyanlar ve Cahiliye dönemi Arapları gibi Müslüman dışındaki topluluklarda da miras hukukunun varlığından bahsedilmektedir. İlgili topluluklarda bu hukukunun işleyişi, miras sebepleri ve terekenin mirasçılara taksimi tabii olarak İslam hukukundan farklıydı. Müristen geriye kalan malın mirasçılara taksimi ve kimlerin mirasçı olacağını belirlemek için her toplum kendine has bir sistem geliştirmiştir.³ Bunlardan İslam hukukunu yakından ilgilendireni ise Cahiliye dönemi Araplarının miras hukukudur. Çünkü İslâm'daki miras hukuku, Cahiliye dönemi Araplarının mirasa dair uygulamalarında birtakım değişiklikler yapılması ile şekillenmiştir. Cahiliye dönemi Araplarının birbirlerine mirasçı olabilmeleri için aralarında nesep/kan bağı, dostluk antlaşması/velâ veya evlat edinme/tebennî gibi ilgili dönemdeki miras sebeplerinden birinin bulunması gerekiyordu. Kan bağı yoluyla miras alabilenler sadece buluşa eren, savaşlarda at üzerinde savaşıp ganimet alabilen ve kendi halkını saldırlardan koruyabilen büyük ve güçlü erkeklerdi. Kadınlar ve küçük erkek çocuklar bu dönemde mirastan mahrum bırakılmışlardı. "Canın canımdır, kanın kanımdır, ben senden miras alırım sen benden miras alırsın, sen benim adıyla istersin ben de senin adıyla isterim" şeklinde yeminleşerek dostluk antlaşması yapan taraftarlardan sağ kalan, ölene mirasçı oluyordu ve bunun için ölen dostun kendine varis olabilecek buluşa ermiş bir erkek mirasçısının bulunmaması gerekiyordu. Cahiliye dönemi Araplarının arasında yaygın olan evlat edinme de hayatta kalan tarafın ölene mirasçı olmasını sağlıyordu. Evlat edinme bir çeşit dostluk antlaşması sayılıyordu.⁴

¹ Ebû Abdullâh Muhammed b. Yezid el-Kazvinî b. Mâce, *Sünenü İbn Mâce*, thrc ve talik. Muhammed Nasırüddin Albânî (Riyad: Mektebetü'l-Meârif, ts.), "el-ferâiz", 23 (No: 2719); Süleymân b. Eş'as el-Ezdi es-Sicistânî Ebû Dâvûd, *Sünenü Ebû Dâvûd*, thk. Muhammed Avvâme (Cidde: Dâru'l-Kible li's-Sekâfeti'l-İslâmiyye, 1998), "el-ferâiz", 14 (No: 2877).

² Muhammed Emin b. Ömer b. Abdülaziz b. Âbidîn, *Hâşiyetu İbn Âbidîn, reddü'l-muhtâr alâ durrî'l-muhtâr*, thk. Adil Ahmed Abdülmevcud, Alî Muhammed Muavviz (Riyad: Dâru' Âlemi'l-Kütüb, 2003), 10/489-491; Nizâm ve Heyet Burhânîpurlu, *el-Fetâva'l-Hindiyye*, zbt ve tsh. Abdullatif Hasan Abdurrahmân (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2000), 6/497; Muhammed Alî es-Sâbûnî, *el-Mevâris fi's-Şerîati'l-İslâmiyye fi dâvi'l-Kitap ve's-Sünne* (Kahire: Dâru'l-Hadis, ts), 34; Muhammed el-'iyd Hatarâvî, *er-Râid fi ilmi'l-ferâiz*, 4. Bs (Dimaşk ve Beyrut: Müessesetü Ulûmi'l-Kur'ân, ts.), 6.

³ Yasin Ahmed İbrâhîmDerâdeke, *el-Mirâs fi's-Şerîati'l-İslâmiyye*, 2. Bs (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1983), 20-37; Cuma Muhammed Muhammed Berrâc, *Ahkâmü'l-Mirâs fi's-Şerîati'l-İslâmiyye*, 1. Bs (Amman: Dâru'l-Fikr, 1981), 45-55.

⁴ Ebû Bekr Ahmed b. Alî er-Râzî Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, thk. Muhammed es-Sadık Kamhavi (Beyrut: Dâru İhyai't-Türâsi'l-Arabî, 1992), 3/3; Muhammed Fahrüddîn b. Allame Ziya'u'd-Din Ömer er- Râzî, *et-Tefsîrü'l-*

Cahiliye dönemi Araplarınca kabul edilen mezkûr miras sebeplerin İslâm geldikten sonra da hicrete kadar olan süreç içinde Müslümanlar tarafından aynen uygulandığı ve Müslümanlar arasında miras taksiminin Cahiliye miras hukukuna göre yapıldığı görülmektedir. Kimi âlimler, bunun Allah'ın "Anne-baba ve akrabaların geride bırakmış oldukları her şey için mirasçılar yaptık. Yeminleşerek mirasçı yaptıklarınızın paylarını verin."⁵ âyetiyle onaylandığını ileri sürmüşlerdir. Müslümanlar Medine'ye hicret ettikten sonra ilgili miras sebeplerine biri hicret ve diğeri muâhât (muhacir ve ensâr kardeşliği) olmak üzere iki sebep daha eklenmiştir. Bunun bir gereği olarak kendi aralarında samimi dostluk ilişkisi bulunan muhacirler, aralarında herhangi bir akrabalık bağının olmamasına rağmen birbirlerine mirasçı olmaya başlamışlar ve Hz. Peygamber'in (s.a.v.) kardeş ilan ettiği muhacirler ile ensârlar da aralarında tevâris ilişkisi kurmuşlardır. Bir müddet sonra hicret ile muâhât yoluyla mirasçı olma uygulaması yürürlükten kaldırılmıştır. Bunun gerekçesi olarak Allah'ın "Allah'ın kitabına göre, kan akrabaları birbirlerinden (miras almaya) daha lâyıktırlar. Şüphesiz Allah her şeyi bilendir"⁶ âyeti ileri sürülmüştür.⁷

Nisâ suresinin âyetinin inmesiyle İslâm'daki miras hukukuna son şekil verilmiş ve Müslümanların birbirlerine varis olabilmeleri için miras sebebi olarak kan bağı, evlilik ve dostluk belirtilmiştir. Bunların miras sebebi kabul edilmesinde fakihler arasında herhangi bir ihtilaf söz konusu değildir. İslâm'da kan bağı yoluyla sadece büyük erkekler değil, müteveffa ile aralarında akrabalık ilişkisi bulunan ve varis olmanın şartına haiz olan büyük küçük, kadın erkek herkes miras alabilmektedir. Evlilik yoluyla varis olacaklar ise sahih nikâhla evlenen karı kocalardır. Dostluk yoluyla miras almak sadece köle azat eden kimseye tanınan bir haktır. Mirasla ilgili hükümler, Allah'ın "Allah (miras konusunda) çocuklarınız hakkında, erkeğe iki dişinin payı kadar tavsiye eder."⁸ âyeti ile bunun devamındaki âyetlerde yer almaktadır. İslâmî kaynaklarda mirasla ilgili hükümler, kapsamlı açıklanan hususlardan kabul edilmektedir. Hükümlerin ekseriyetinin Kur'an'da açıklanmakla birlikte bazılarının sünnet ve bir kısmının ise icmâ yolu ile sabit olduğu görüşü benimsenmiştir. İslâm hukukunda mirasçılar, ashâb-ı furûz (belli pay sahipleri), asabe (belli pay sahibi olmayanlar) ve zevi'l-erhâm (ashâb-ı furûz ve asabe dışındaki akrabalar) ibaret üç grupta mütalaa edilmiştir. Ashâb-ı furûz, kendilerinin kimler oldukları ve terekedeki payları nasta 1/2, 1/3, 2/3, 1/4, 1/6 ve 1/8 şeklinde belirlenen mirasçılardır. Bunlar erkeklerden koca, baba, dede (babanın babası) ve anne bir kardeşler, Kadınlardan ise karı, anne, nine, kız, oğlun kızı, öz kız kardeş, baba bir kız kardeş ve anne bir kız kardeşlerdir. Asabe, mirastaki payı ve ne kadar alacağı nasta belirtilmeyen fakat ashâb-ı furûz mirastaki payını aldıktan sonra geri kalanı alan mirasçılardır. Zevi'l-erhâm ise ashâb-ı furûz ile asabe grubundan kimsenin olmadığı durumlarda miras alabilen müteveffanın akrabalarıdır.⁹

kebir, (Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1981), 9/210; Ebû Abdullâh Muhammed b. Ahmed el-Ensârî Kurtubî, *el-Cami li Ahkâmi'l-Kur'an*, haz ve tsh. Hişam Semir el-Buhârî, 2. Bs (Riyad: Dârü Âlemi'l-Kütüb, ts.), 4/46; Muhammed Reşid Rızâ, *Tefsirü'l-menâr*, 2. Bs (Kahire: Dârü'l-Menâr, 1947), 4/402, 403.

⁵ en-Nisâ 4/33.

⁶ el-Enfâl 8/75.

⁷ Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'an*, 3/5, 6; Râzî, *et-Tefsirü'l-kebir*, 9/210; Rızâ, *Tefsirü'l-menâr*, 4/403; Ebû Zekeriyâ Muhyiddin Yahyâ b. Şeref b. Nuri Nevevî, *el-Mecmû' Şerhü'l-muhezzeb li'ş-Şîrâzî*, thk. Muhammed Necib Mutî (Cidde: Mektebetü'l-İrşad, ts.), 17/44; Süleymân b. Muhammed b. Ömer eş-Şâfiî *Büceyrimî, Hâşiyetü'l-Büceyrimî alâ'l-Hatîb*, 1. Bs (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1996), 4/5, 6.

⁸ en-Nisâ 4/11.

⁹ Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'an*, 3/5-7; Ebû Bekr Muhammed b. Ebi Sehl Serahsî, *el-Mebsût* (Beyrut: Dârü'l-Me'rife, 1989), 29/138; Zeynüddin b. İbrâhîmb. Muhammed Mısri b. Nuceym, *el-Bahrü'r-Râik Şerhü Kenzi'd-Dekâik*, thrc. Zekeriyâ Umeyrat, 1. Bs (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997), 9/363, 364; Şehabeddin Ahmed b. İdris Karâfi, *ez-Zahîre*, thk. Muhammed Hacci (Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 1994), 13/14; Nevevî, *el-Mecmû'*, 17/47; Abdurrahmân b. Muhammed b. Kâsım en-Necdi Âsımî, *Hâşiyetü'r-ravzi'l-mürbi Şerhi Zadi'l-müstekni'*, 1. Bs (b.y., 1978), 6/88, 89; Alâeddin Ebû'l-Hasan Alî b. Süleymân Merdâvî, *el-İnsâf fi ma'rifeti'r-râcih mine'l-hilaf alâ mezhebi'l-imami'l-mübeccel Ahmed b. Hanbel*, tsh ve thk. Muhammed Hamid Fiki, 2. Bs (Beyrut: Dârü İhyai't-Türasi'l-Arabî, 1986), 7/303, 304; Vehbe ez-Zuhaylî Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletüh*, 3. Bs (Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1989), 8/290.

İlgili mirasçı grubundan çalışmamızın ana hattını asabe yoluyla mirasçı olanlar, bunların çeşitleri ve mirasçı olma biçimi oluşturmaktadır. Asabe konusu ister klasik kaynaklarda olsun ister miras konusunda müstakil yazılan eserlerde olsun “el-Asabe” başlığı altında ele alınmaktadır. Yaptığımız araştırmalar neticesinde Türkçe kaynaklarda bu hususta Abdurrahman Yazıcı tarafından hazırlanan “İslâm Miras Hukukunda Asabe Yoluyla Mirasçılık” (İstanbul Üniversitesi 2011) başlıklı bir doktora tezi ve DİA maddesi dışında bilimsel müstakil bir çalışmaya rastlanmamaktadır. Dolayısıyla çalışmamızın ilim dünyasına katkıda bulunacağı kanaatindeyiz.

Konuya girmeden önce mirasla ilgili meseleler çözümlendiğinde sıkça başvurulanan (k), (s), (ab), (a) ve (b) şeklinde bazı kısaltmalar kullanılmış olup bunların açıklaması şöyledir: (k) belli pay sahiplerinden kalanı alan yani asabe, (s) mirastan mahrum kalan, (ab) ana-baba bir kardeş, (a) ana bir kardeş, (b) baba bir kardeş. Bir de mesele çözümlenirken yatay şekilde bir çizgi çizilir. Çizginin üstüne mirasçıların hisseleri, altına ilgili hisselerin sahipleri ve sağ alt köşesine ortak payda/müşterek mahrec¹⁰ yazılır.¹¹

1. ASABENİN TANIMI VE ŞER’Î DAYANAĞI

Sıkı katlamak, sıkılaştırmak, toplamak ve sarmak manalarına gelen “عصب/a-s-b” fiilinden türemiş olan “asabe/عصبة” kelimesi sözlükte, sargı ve benzeri şeyler demektir. Arapça’da hem tekil hem de çoğul manayı ifade eden kelime, daha çok babanın erkek akrabaları veya halkı anlamında kullanılmaktadır.¹² Bu, aslında kelimenin sözlük manasından ziyade terim manasıdır.

İstilahta asabe ise: “Bir kimsenin baba tarafından olan erkek akrabalarıdır”¹³ ve “Bir meselede belli pay sahipleri ile birlikte bulunduğu bunlardan kalanı alan, pay sahiplerinden kimsenin olmadığı zaman terekenin tamamını alan mirasçılardır.” şeklinde tanımlanmıştır.¹⁴ Kanaatimizce bunlardan ilki, asabe kavramının İslâm hukukunun geneline hitap eden tanımı iken ikincisi ise miras hukukuna has tanımıdır. Zira İslâm hukukunda bu kavram sadece mirasla ilgili hükümlerde değil

¹⁰ Çizginin sağ alt köşesine yazılan rakama ortak payda/müşterek mahrec denir. Bu, “التأصيل/a-s-b” tabiri ile ifade edilmektedir. İçinde belli pay sahipleri olan meselelerin ortak paydası için 2, 3, 4, 6, 8, 12 ve 24 rakamları kullanılmaktadır. Bir meselenin ortak paydasının tespiti için şu yolların takip edilmesi gerekmektedir: 1) Ortak payda mirasçıların toplamıdır. Bir meseledeki mirasçıların tamamı terekenin tamamını alan erkek asabeden oluşursa, mirasçıların toplamı meselenin ortak paydasıdır. 2) Ortak payda mirasçıların tamamının toplamıdır. Bir meseledeki mirasçıların tamamı erkek ve kadın karışık asabeden oluşursa, bir erkek iki kadının hissesi kadar hisse aldığı için bir erkek, iki kişi yerinde sayılarak ulaşılan mirasçıların toplam sayısı, meselenin ortak paydasını teşkil etmektedir. 3) Ortak payda belli pay sahibinin payıdır. Bir meseledeki mirasçıların içinde belli pay sahiplerinden (ashâbü’l-ferâiz) sadece bir sınıf mirasçı varsa, bu mirasçının payı meselenin ortak paydasıdır. 4) Ortak payda büyük rakamdır. Bir meseledeki mirasçıların içinde belli pay sahiplerinden (ashâbü’l-ferâiz) iki sınıf mirasçı varsa ve paylarının rakamları 2 ile 4, 4 ile 8 ve 3 ile 6 gibi birbirinin katı olan sayılardan oluşmuşsa, büyük rakam bu meselenin ortak paydasıdır. 5) Ortak payda iki rakamdan biridir. Bir meseledeki mirasçıların içinde belli pay sahiplerinden iki sınıf mirasçı varsa ve paylarının rakamları 3 ile 3, 4 ile 4 ve 5 gibi özdeş sayılar ise, rakamların biri bu meselenin ortak paydasıdır. 6) Ortak payda iki rakamın ortak bölenini, payların birine çarpmak suretiyle elde edilen sayıdır. Bir meseledeki mirasçıların içinde belli pay sahiplerinden iki sınıf mirasçı varsa ve paylarının rakamları 4 ile 6, 6 ile 8 ve 8 ile 12 gibi ortak bölünen sayılarsa, sayıların ortak bölüneni payların birine çarpılır ve elde edilen sayı bu meselenin ortak paydası kabul edilir. 7) Ortak payda iki rakamın birbirine çarpılmasından elde edilen sayıdır. Bir meseledeki mirasçıların içinde belli pay sahiplerinden iki sınıf mirasçı varsa ve paylarının rakamları 2 ile 3 ve 3 ile 4 gibi ortak bölünen olmayan sayılarsa, bu rakamları birbiriyle çarpılarak elde edilen sayı bu meselenin ortak paydasıdır. Bk. Sâbûnî, *el-Mevâris*, 117, 118; Muhammed Beşir el-Mufeşşî, *Muhtasarü’l-Ahkâmî’l-İrsîye fi zillî’l-Menzûmeti’l-Rahbîye* (Dımaşk: Mektebetü Dâri’l-Mehabbe, ts.), 91, 92.

¹¹ Muhsin Koçak, “İslâm Miras Hukuku”, *İslâm Hukuku*, 3. Bs (İstanbul: Ensar, 2016), 344.

¹² Ebû’l-Fazl Cemalüldin Muhammed b. Mükerrrem el-İfrîkî el-Mısırî b. Manzûr, “asb”, *Lisâni’l-Arab* (Beyrut: Dâri Sadır, ts.), 1/602; Butrus Bustânî, “asb”, *Muhîtu’l-muhît* (Beyrut: Mektebetü Lübnan, 1987), 604, 605; Mecme’ü’l-lugâti’l-Arabiyye, “asb”, *el-Mu’cemü’l-vesît*, 2. Bs (İstanbul: el-Mektebetü’l-İslamiye, ts.), 603, 604.

¹³ Büceyrimî, *Haşiye*, 4/26, 27; Muhammed Revvâs Kal’ecî, “asb”, *Mu’cemü’l-lüğeti’l-fukahâ*, 3. Bs (Beyrut: Dâru’l-Nefâis, 2010), 282.

¹⁴ Burhânîpûrlu, *el-Fetâva’l-Hindîyye*, zbt ve tsh. Abdullatif Hasan Abdurrahmân, 6/500; Karâfî, *ez-Zahîre*, 13/52; Muhammed b. Muhammed b. Muhammed Ğazzâlî, *el-Vasit fi’l-Mezheb*, thk. Ahmed Mahmûd İbrâhîm, 1. Bs (Kahira: Dâru’s-Selâm, 1997), 4/346; Büceyrimî, *Haşiye*, 4/27; Heyet, “asb”, *el-Mevsûatu’l-fikhiyye*, 2. Bs (Kuveyt: Vizâretü’l-Evkâf ve’ş-Şuûni’l-İslâmiyye, 1992), 30/132.

başka konularda da karşımıza çıkmaktadır. Örneğin; ölen erkeğin yıkanması, namazının kılınması, evlendirme velayeti, belli bir yaşa gelene dek çocukların bakım ve terbiye hakkı vb. hususlarda öncelik hakkının asabeye yani babanın erkek akrabalarına verilmesi söz konusudur.¹⁵

Asabe yoluyla tevâriş olabilmenin dayanağı Kitap, sünnet ve icmâdır.¹⁶ Asabenin Kitaptan delili Allah'ın: “Allah çocuklarınız hakkında, erkeğe iki dişinin hissesi kadar tavsiye eder. Eğer kadınlar ikinin üstünde ise, bırakılanın üçte ikisi onlarındır; şayet bir ise yarısı onundur. Ana babadan her birine, ölenin çocuğu varsa yaptığı vasiyetten veya borcundan arta kalanın altıda biri vardır. Şayet çocuğu yoksa anası babası ona varis olur ve anasına üçte biri verilir.”¹⁷ âyetidir. Âyette erkek çocukların terekedeki payının miktarı belirtilmemekte ve sadece iki kadının hissesi kadar bir hisse alacakları açıklanmaktadır. Âyette erkek çocukların hisselerin açıkça belirtilmemiş olmasından hareketle âyetin delaletinden bunların asabe oldukları yorumu yapılmıştır. Ayrıca âyette müteveffanın çocuklarının olup olmama hallerinden bahsedilmektedir. Müteveffanın çocukları varsa, ebeveynlerden her biri mirastan altıda bir pay alır. Bu durumda ebeveynlerin her ikisi ashâb-ı furûz olurlar. Çocukları yoksa terekenin tamamı ebeveyne kalır. Âyette terekenin tamamının ebeveyne kaldığı ifade edildikten sonra annenin terekedeki payının üçte bir olduğu açıklanmakta ve babanın payının miktarından bahsedilmemektedir. Babanın payının oranından bahsedilmemiş olmasına istinaden âyetin babanın asabe sayılmasına ve anne terekeden üçte bir hissesini aldıktan sonra geri kalanının tamamını alacağına delalet ettiği düşünülmektedir.¹⁸ Konuyla ilgili başka bir âyet şudur: “Eğer çocuğu olmayan bir kimse ölür de onun bir kızkardeşi varsa, bıraktığının yarısı onundur. Kızkardeş ölmüş ve çocuğu yoksa erkek kardeş de ona vâris olur.”¹⁹ Âyet, erkek kardeşi dışında kimsesi bulunmayan bir kadının vefat etmesi durumunda erkek kardeşinin müteveffaya varis olabileceğini belirtmenin yanı sıra asabe olarak terekenin tamamını alabileceğine delalet etmektedir.²⁰ Bundan dolayı ilgili âyetler asabe yoluyla mirasçı olmanın meşruiyetinin dayanağı kabul edilmektedir.

Hz. Peygamber'in (a.s.v.) “Miras hisselerini belli pay sahiplerine veriniz. Bunlardan geride herhangi bir şey kalırsa en yakın erkek akrabasına aittir.”²¹ sözü asabe yoluyla miras alınabileceğinin sünnetten delili olarak kabul edilmiştir. Şerhlerde “En yakın erkek akraba” ifadesinin izahı olarak bunların müteveffanın asabe mirasçıları oldukları ileri sürülmektedir. Hadisin tabirine göre terekeden önce belli pay sahipleri paylarını alırlar ve kalanını en yakın asabe olan hısımları alır.²² Ebu Musa el-Eş'arî'ye müteveffanın kızının, oğlunun kızının ve kız kardeşinin mirastaki hisseleri sorulunca Ebu Musa: “Malın yarısı ölenin kızına, öbür yarısı da kız kardeşine aittir, sonra (soru soran kimseye) sen Abdullâh b. Mesud'a git, (bunu ona da sor), İbn Mesud da buna benzeyen cevap verir.” diye cevap vermiştir. Sonra bu mesele İbn Mesud'a sorulduğunda ve Ebu Musa'nın dediklerinin kendisine aktarıldığında, Abdullâh b. Mesud: “Şayet ben (onun söylediği gibi yaparsam) elbette dalâlete düşmüş olurum, hidayete erenlerden olmam, ben bu meselede Hz. Peygamberin (s.a.v.) hükmettiği gibi hüküm vereceğim deyip ölünün kızı malın yarısını, oğlunun kızı üçte ikiyi tamamlamak için altında biri ve geri kalanı ise kız kardeşi alır.”²³ şeklinde verdiği yanıt da konuyla ilgili getirilen başka delil

¹⁵ Alâeddin Ebû Bekr b. Mes'ud Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi fi tertibi's-şerâi'*, thk. Alî Muhammed Muavvez ve Adil Ahmed Abdülmevcud, 2. Bs (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2003), 3/378, 379; Burhânüddin Mahmûd b. Ahmed b. Abdilaziz b. Mâze el-Buhârî Ebû'l-Meâlî, *el-Muhîtü'l-Burhânî fi'l-fikhi'n-Nu'mânî*, thk. Abdülkerim Sâmî el-Cündî, 1. Bs (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2004), 3/178; Nevevî, *el-Mecmû'*, 5/113, 174.

¹⁶ Karâfî, *ez-Zahîre*, 13/51.

¹⁷ en-Nisâ 4/11.

¹⁸ Râzî, *et-Tefsîrü'l-kebîr*, 9/220, 221; Alâuddîn Alî b. Muhammed İbrâhîm el-Bağdâdî Hâzin, *Tefsîrü'l-Hâzin*, haz. Abdusselam Muhammed Alî Şâhin, 1. Bs (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2004), 1/349.

¹⁹ en-Nisâ 4/176.

²⁰ Hâzin, *Tefsîrü'l-Hâzin*, 1/455.

²¹ Ebû Abdullâh Muhammed b. İsmâil Buhârî, *Sahîhü'l-Buhârî* (Dimaşk ve Beyrut: Dârü İbn Kesir, 2002), "el-ferâiz", 85; Ebû'l-Hüseyn b. Haccac el-Kuşeyri en-Nisâbü'rî Müslim, *Sahîhü Müslim*, haz. Ebû Kuteybe Nazer Muhammed el-Fariyabî (Riyad: Dârü Tayyibe li'n-Neşr ve't-Tevz, 2006), "el-ferâiz", 2.

²² Ahmed b. Alî b. Hacer el-Askalânî, *Fethü'l-Bârî*, 1. Bs (Riyad: Dârü's-Selâm, 2000), 12/15.

²³ Buhârî, "el-ferâiz", 85.

niteliğindedir. Eser kız kardeş, müteveffanın kızı ve oğlunun kızıyla beraber bulunduğu asabe olarak miras alacağını ifade etmektedir.²⁴

Asabe yoluyla miras alınmasıyla ilgili icmâ olduğu birçok âlim tarafından dile getirilmiştir. Bu âlimlere göre asabe tek başına olduğunda terekenin tamamını ve belli pay sahipleri ile bulunduğu kalanını alacağı hususunda icmâ vardır ve hiçbir ihtilaf söz konusu değildir.²⁵

2. ASABENİN ÇEŞİTLERİ

Asabe; nesep yoluyla olan “el-asabetü’n-nesebiyye” ve sebep kanalıyla olan “el-asabetü’s-sebebiyye” olmak üzere ikiye ayrılır.

2.1. Nesep Yoluyla Olan Asabe (el-Asabetü’n-Nesebiyye)

Asabe terekedeki hakkı ve payının oranı nas yoluyla belirtilmemiş mirasçılardır. Bunun neticesinde asabe ile ilgili malın tümünü alma, ashab-ı fûrûdan geriye kalanı alma ve hiç pay alamama şeklinde üç durum ortaya çıkar. Asabenin gerekli durumlarda terekenin tümünü alma halinden hareketle asabelik vasfının en etkin bir miras sebebi olarak telakki edilme fikri oluşmuştur.²⁶ Asabenin genel itibarıyla erkek mirasçılardan oldukları kabul edilmekle birlikte kadınlardan da asabe yoluyla miras alanlar bulunmaktadır. Ayrıca asabenin mirastan hiç mahrum kalmama, bazen mahrum bırakılma, yalnız asabe yoluyla miras alma ve hem ashâb-ı furûz hem de asabe yoluyla mirasçı olma gibi birkaç hali de bulunmaktadır.²⁷ Bundan ötürü nesep yoluyla olan asabenin şu üç grupta ele alınarak değerlendirilmesi yapılmıştır.²⁸

A. Kendi Başına Asabe Olanlar (Asabe bi’n-nefs)

Kendi başına asabe olanlar, müteveffa ile aralarına kadın girmeyen erkek akrabalarıdır. Yani mûrise ile arasındaki nesep bağında kadın bulunmayan erkek mirasçılardır. Bunlar, fûru (altsoy) olan oğul ve torunları, usûl (üstsoy) olan baba ve babasının babası, öz erkek kardeşi ve oğulları, baba bir erkek kardeşi ve oğulları, öz amca ve oğulları, baba bir amca ve oğullarıdır. Görüldüğü gibi bunlar ile müteveffanın arasında herhangi bir kadın bulunmayan ve mûrise kan bağıyla bağlanan erkek varislerdir. Asabe bi’n-nefs de şu ikili tasnife tabi tutulabilir.²⁹

aa. Yalnız Asabe Yoluyla Miras Alanlar

Yalnız asabe yoluyla miras alan varisler, baba ve dede dışındaki diğer mirasçılardır. Yukarıda belirtildiği gibi asabe, tek olduklarında müteveffanın terekesinin tamamını, belli pay sahipleri ile bulunduğu bazen kalanı alır ve bazen mirastan mahrum kalabilir.³⁰ Bu hususun daha iyi anlaşılabilmesi için asabenin durumunu örneklerle açıklayacağız.

²⁴ İbn Hacer el-Askalânî, *Fethü'l-Bârî*, 12/23; Ebû Zekeriyâ Muhyiddin Yahyâ b. Şeref b. Nuri en-Nevevî, *el-Minhâc fi Şerhi Sahîhi Müslim*, 1. Bs (Kahire: el-Matbaatu'l-Misriyye, 1929), 11/53.

²⁵ Ebû Bekr Muhammed b. İbrâhîm b. el-Münzir, *el-İcmâ'*, thk. Ebû Hemmad Seğîr Ahmed b. Muhammed Hanîf, 2. Bs (Acman: Mektebetü'l-Furkân, 1999), 90; Ebü'l-Hüseyn Alî b. Half b. Abdü'l-Melik b. Battâl, *Şerhü sehihi'l-Buhârî*, haz. Ebü Temîm Yasir b. İbrâhîm, 2. Bs (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 2003), 8/365; Ebü'l-Hasen b. el-Kattân, *el-İknâ' fi mesâilil-İcmâ'*, thk. Hasen Fevzî es-Saidî, 1. Bs (Kahire: el-Fârûku'l-Hadîse, 2004), 2/102; Kurtubî, *el-Cami li Ahkâmi'l-Kur'an*, haz ve tsh. Hişam Semir el-Buhârî, 5/60; Nevevî, *el-Minhâc*, 11/53.

²⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, 29/138.

²⁷ Bedru'd-dîn Muhammed b. Muhammed Sibtu'l-Mardîni, *Şerhü'l-Fusûli'l-muhimme fi mevârisi'l-eimme*, thk. Ahmed b. Süleymân b. Yusuf el-Ureynî, 1. Bs (Riyad: Dâru'l-Âsime, 2004), 166.

²⁸ Ebü Abdullâh Muhammed b. Muhammed b. Abdurrahmân el-Meğrebî Hattâb Ruayni, *Mevâhibü'l-Celîl li-Şerhi Muhtasarı Halîl*, zbt ve thrc. Zekeriyâ Umeyrat (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1995), 8/585.

²⁹ Burhânî, *el-Fetâvâ'l-Hindîyye*, 6/500, 501; İbn Âbidîn, *Hâşiye*, 10/518; Karâfî, *ez-Zahîre*, 13/52; Gazzâlî, *el-Vasit*, 4/347; Büceyrimî, *Haşiye*, 4/24-26; Mansûr b. Yunus b. İdris el-Hanbelî Buhûtî, *Şerhü Münteha'l-irâdât*, thk. Abdullâh b. Abdulmuhsin et-Türkî, 1. Bs (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2000), 4/562, 563; Âsimî, *Hâşiye*, 6/121, 122; Sâbûnî, *el-Mevâris*, 68.

³⁰ Ebü'l-Hasan Alî b. Muhammed b. Habib Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebir fi fıkhi mezhebi's-Şafîi*, thk. Alî Muhammed Muavviz ve Adil Ahmed Abdülmevcud (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994), 8/71; Sâbûnî, *el-Mevâris*, 68, 69; Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî*, 8/294.

Örnek1. Asabenin terekenin tümünü almaya yönelik örnek:

Aşağıdaki örnekte belirtildiği gibi varisler içinde belli pay sahiplerinden mirasçı yoksa asabe terekenin tümünü alır.

1.a.	k	k	k	
	Oğul	Oğul	Oğul	3
	1	1	1	

Bu meselede üç oğuldan başka mirasçı olmadığı için oğullar, her biri birer hisse olmak üzere bütün terekeyi almışlardır. Bu meselede oğulların yerinde bunların oğulları, müteveffanın öz erkek kardeşi veya oğulları... gibi diğer mirasçılar bulunsalar da sonuç değişmez.³¹ Mesela; varis olan üç öz amcanın hali örnekte şöyle gösterilebilir.

1.b.	k	k	k	
	Öz amca	Öz amca	Öz amca	3
	1	1	1	

Bu meselede amcalardan başka mirasçı olmadığı ve bunlar da asabe olduğu için her biri birer hisse olmak üzere üç amca malın tamamını almışlardır.

Örnek2. Asabenin belli pay sahiplerinden kalanı almaya yönelik örnek:

Asabe, belli pay sahiplerinden biriyle bulunduğu ve terekeden bir şeyler kaldığı durumda kalanı alır.

2.a.	$\frac{1}{4}$	K	
	Koca	1 Oğul	4
	1	3	

Bu meselede belli pay sahibi olarak yalnız koca vardır. Mirastaki payı ise müteveffanın çocuğu olduğu için dörtte birdir. Oğul, koca dört üzerinden bir hisseyi aldıktan sonra geride kalan üç hisseyi almıştır. Bu meselede oğuln yerinde oğlunun oğlu veya daha aşağı derecedeki oğlunun oğlu olursa sonuç aynı olur. Ancak oğlun yerinde oğlunun oğlu değil müteveffanın öz erkek kardeşi gibi diğer mirasçılardan olursa, aşağıdaki tabloda gösterildiği gibi belli pay sahipleri dâhil mirasçıların hisselerinin oranında bir değişiklik meydana gelir.

2.b.	$\frac{1}{2}$	K	
	Koca	1 Öz erkek kardeş	2
	1	1	

Bu meselede ölen kadının çocuğu olmadığı için kocası ikide bir yani terekenin yarısını alır, asabe olan öz erkek kardeşi kocadan kalan diğer yarısını alır. Bir önceki meselede koca dört hisse üzerinden biri ve oğul kalan üç hisseyi alırken bu meselede koca iki hisse üzerinden biri ve öz erkek kardeş kalan biri almıştır. Böylelikle bir meselede asabe yoluyla miras alan mirasçıların belli pay sahiplerinden kiminle bulunduğuna göre hisselerindeki oranın değişeceği anlaşılmıştır.

³¹ Sâbûnî, *el-Mevârîs*, 68, 69.

Örnek3. Asabenin mirastan mahrum kalmasına dair örnek:

Asabe, belli pay sahiplerinden biriyle bulunması ve terekeden hiçbir şeyin kalmaması halinde mirastan mahrum kalır.

3.a.	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$	s	
	Koca	1 Öz kız kardeş	1 Erkek kardeş b	2
	1	1	0	

Bu meselede belli pay sahipleri müteveffanın kocası ve öz kız kardeşidir. Asabe ise baba bir erkek kardeşidir. Müteveffanın çocukları olmadığı için kocası terekeden yarısını ve öz kız kardeşi öbür yarısını alır. Terekeden hiçbir şey kalmadığı için baba bir erkek kardeşi mirastan mahrum kalır.³²

Burada şu hususa açıklık getirmek gerekir. Bir asabe ya terekeden bir şey kalmadığı ya da başka bir asabe tarafından hacbedildiği için mirastan mahrum kalır. İlgili meselede baba bir erkek kardeşin mirastan mahrum kalması hacbedildiğinden değil tereke kalmadığındandır. Şayet aynı meselede öz kız kardeşi yerinde kızı olursa aşağıdaki örnekte belirtildiği gibi erkek kardeş miras alırdı.

3.b.	$\frac{1}{4}$	$\frac{1}{2}$	k	
	Koca	1 kız	1 Erkek kardeş b	4
	1	2	1	

Bu meselede belli pay sahibi olarak koca ile kız vardır. Asabe ise baba bir erkek kardeşdir. Müteveffanın kız çocuğu olduğu için koca terekeden dört biri ve kız tek olduğu için yarısını alır. Geride kalan biri baba bir erkek kardeş alır. Erkek kardeşin mirastan mahrum kalması hacbedildiğinden dolayı olsaydı burada da hacbedilmesi gerekirdi. Zira kızın konumu kız kardeşinkinden daha güçlüdür. Bundan ötürü kızın hacbetmediği birini kız kardeşin hacbetmesi söz konusu olamaz. Hacbedildiğinden dolayı mirastan mahrum kalma konusuna daha sonra değinilecektir.

ab. Hem Asabe Hem de Belli Pay Sahibi Olanlar

Asabe veya belli pay sahibi olarak miras alanlar sadece baba ve dededir.³³ Baba ve dedenin mirasta aşağıdaki gibi birkaç farklı durumu bulunmakta ve buna göre miras alma halleri de değişiklik arz etmektedir.

aba. Babanın Hali. Âyette belirtildiğine göre³⁴ babanın üç hali bulunmaktadır.³⁵

1. Babanın belli pay sahibi olma hali:

Baba, aşağıda örnekte gösterildiği gibi müteveffanın erkek çocukları (buna oğulların oğulları da dâhil) ile beraber bulunması durumunda belli pay sahibi olarak terekeden altıda bir alır.

4.	$\frac{1}{6}$	k	
	Baba	1 Oğul	6
	1	5	

Bu meselede baba, müteveffanın oğuluyla bulunduğu için ashab-ı fûrûz olmuş ve altı üzerinde bir ve oğul ise beş hisse almıştır. Bu meselede oğlunun yerinde oğlunun oğlu bulunduğu takdir de sonuç değişmez.

³² Sâbûnî, *el-Mevâris*, 69.

³³ Mâverdî, *el-Hâvi*, 8/72; Sibtu'l-Mardîni, *Şerhü'l-Fusûl*, 167; Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, 8/295.

³⁴ en-Nisâ 4/11.

³⁵ Mufeşşî, *Muhtasarü'l-Ahkâm*, 50.

2. Babanın hem belli pay sahibi hem de asabe olma hali:

Müteveffanın sadece kız çocukları (buna oğulların kız çocukları da dâhil) varsa, baba önce belli pay sahibi olarak miras alır ve sonra asabe olarak kalanı alır. Babanın bu durumunu aşağıdaki örnekle göstereceğiz.

5.	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{6} + k$	
	1 Kız	Baba	6
	3	1+2	

Bu meselede baba müteveffanın kızıyla bulunmaktadır. Kız, tek olduğu ve payı terekenin yarısı olduğu için altı üzerinden üç hisse, baba ise önce belli pay sahibi olarak altı üzerinden bir ve sonra asabe yoluyla kalanı almıştır. Bu meselede kızının yerinde müteveffanın daha önce vefat etmiş oğlunun kızı bulunması takdirde de meselenin sonucunda herhangi bir değişiklik söz konusu olmaz.³⁶

3. Babanın sadece asabe olma hali:

Aşağıdaki örnekte gösterileceği gibi müteveffanın hiçbir çocuğu (buna oğulların oğulları ve kızları da dâhil) bulunmuyorsa, baba sadece asabe olarak miras alır.

6.	$\frac{1}{2}$	k	
	Koca	Baba	2
	1	1	

Bu meselede mirasçılar içinde müteveffanın hiçbir çocuğu bulunmadığı için kocası ikide bir yani terekenin yarısını ve babası asabe olarak diğer yarısını almıştır.

abb. Dedenin Hali:

İslâmî terminolojisinde babanın babası için “cedd-i sahih” ve annenin babası için “cedd-i fasid” şeklinde iki tabir kullanılmaktadır. Miras alabilen dede baba tarafından olanıdır. Müteveffanın mirasçıları içinde üstsoy arasında baba yoksa babanın babası (babanın babasının babası da dâhil), baba yerine geçer ve babanın alması gereken hisseyi alır. Dede her ne kadar baba yerine geçmiş olsa da babadan farklı olduğu durumlar da vardır. Dolayısıyla babanın mirasta üç hali bulunurken dedenin altı hali bulunmakta, ilk üçü babanın haline bire bir benzemekte ve diğer üçü ise farklılık göstermektedir.³⁷ Konumuz itibariyle bizi ilgilendiren dedenin ilk üç halidir. Dedenin ilk üç hali ile babanın halleri birbirine aynen benzediğinden ve aralarında hiçbir farkın olmadığından ötürü dedenin hallerini anlatmak için yukarıda verilen örneklerde baba yerine dede konulması halinde meselenin sonucunda hiçbir değişikliğin olmayacağı bilinmelidir. Bu sebeple dedenin hallerini göstermek amacıyla örnek verilmesine gerek duyulmamıştır.

B. Başkası Kanalıyla Asabe Olanlar (Asabe bi gayrihi)

Başkası kanalıyla asabe olanların tamamı müteveffanın öz kızı, oğlunun kızı, öz kız kardeşi ve baba bir kız kardeşi gibi kadın mirasçılardır. Bunlar aslında tek başına iken terekenin yarısını ve birden fazla olduklarında üçte ikisini alan belli pay sahibi mirasçılardır. Bu kadınların asabe olarak miras alabilmeleri için her bir kadının müteveffaya yakınlık açısından kendisiyle aynı dereceden olan asabe bir erkek varis (yani kendi erkek kardeşi) ile beraber bulunmaları gerekmektedir. Aksi takdirde asabe değil belli pay sahibi olurlar. Kadınlar asabe olduklarında terekeden erkek kardeşine nazaran bir hisse daha az alırlar yani erkek kardeşi iki hisse alırken kadın bir alır. Bunlar aslında belli pay sahipleri ancak erkek kardeşiyle beraber bulduklarından dolayı asabe oldukları için bu gruptaki kadın

³⁶ Derâdeke, *el-Mirâs*, 168.

³⁷ Mufeşşî, *Muhtasarü'l-Ahkâm*, 50, 51; Muhammed eş-Şihât el-Cindî, *el-Mirâs fi'ş-Şerîati'l-İslamiyye* (Kahire: Dâru'l-Fikr'l-Arabî, ts.), 118.

mirasçılara “Başkası kanalıyla asabe olanlar” tabiri kullanılmıştır. ³⁸ İlgili dört çeşit kadının mirastaki halleri şöyledir:

ba. Kızlar

Kızlar kendisiyle aynı derecesinde bir erkek asabeyle bulunmadığı takdirde belli pay sahibi olarak miras alır.

7.a.	$\frac{1}{4}$	$\frac{1}{2}$	k	
	Koca	1 Kız	1 Amca	4
	1	2	1	

Bu meselede kız, bir erkek kardeşiyle beraber bulunmadığı için belli pay sahibi olmuş ve tek olduğu için de dört üzerinden iki hisse almıştır.

Kız, aynı meselede bir erkek kardeşiyle beraber bulunması halinde asabe olur.

7.b.	$\frac{1}{4}$	k	k	
	Koca	1 Kız	1 Oğul	4
	1	1	2	

Bu meselede bir erkek kardeşiyle beraber bulunduğundan dolayı asabe olan kız, müteveffanın kocası hakkı olan bir hisseyi aldıktan sonra geri kalan üç hisse üzerinden erkek kardeşi iki ve kendisi bir hisse almıştır.

bb. Oğlun Kızları

Oğlun kızları da kızlar gibi kendisiyle aynı derecesinde bir erkek varisle bulunmazsa belli pay sahibi olarak miras alır.

8.a.	$\frac{1}{6}$	$\frac{1}{2}$	k	
	Anne	1 Oğlunun kızı	1 Amca ab	6
	1	3	2	

Bu meselede oğlunun kızı tek olduğu ve erkek kardeşiyle beraber bulunmadığı için belli pay sahibi olarak terekenin yarısı olan üç hisseyi almıştır.

Şayet oğlun kızı bu meselede erkek kardeşi veya amcasının oğlu (müteveffanın öbür oğlunun oğlu) ile beraber bulunsaydı durum farklı olurdu. ³⁹

8.b.	$\frac{1}{6}$	K	k	K	
	Anne	1 Oğlunun kızı	1 Oğlunun Oğlu	1 Oğlunun Oğlu	6
	1	1	2	2	

Bu meselede oğlun kızı, iki erkek kardeşiyle beraber bulunduğu için asabe olmuş ve müteveffanın annesi altı üzerinden kendi payı olan bir hisseyi aldıktan sonra geri kalan beş üzerinden iki erkek kardeş her biri ikişer olmak üzere dört hisse alırken kendisi bir hisse almıştır. Bu meselede oğlun kızı, kendi erkek kardeşiyle değil amcasının oğlu ile beraber bulursa dahi netice yine aynı olur.

³⁸ Fahrüddin Osmân b. Alî Zeylaî, *Tebyînü'l-ḥakā'ik Şerhü Kenzi'd-dekâ'ik* (Kahire: el-Matbaatu'l-kübra'l-Emiriyye, 1896), 6/238; İbn Âbidîn, *Hâşiye*, 10/522; Karâfi, *ez-Zahire*, 13/52; Mâverdî, *el-Hâvi*, 8/72; Âsimî, *Hâşiye*, 6/126; Sâbûnî, *el-Mevâris*, 71-73.

³⁹ Zeylaî, *Tebyîn*, 6/239.

bc. Öz Kız Kardeş

Aşağıdaki örnekte gösterildiği gibi mirasçılar içinde erkek kardeşi bulunmayan öz kız kardeş, belli pay sahibi olarak miras alır.

9.a.	$\frac{1}{4}$	$\frac{1}{2}$	k	
	Karı	1 Öz kız kardeş	1 Öz amca	4
	1	2	1	

Bu meselede öz kız kardeş, kendisiyle aynı dereceden bir erkek kardeşiyle beraber bulunmadığı, yalnız olduğu için belli pay sahibi olmuş ve terekenin yarısı olan iki hisseyi almıştır.

Kız kardeş bu meselede erkek kardeşiyle beraber bulunsaydı asabe olarak miras alırdı.

9.b.	$\frac{1}{4}$	k	k	
	Karı	1 Öz kız kardeş	1 Öz erkek kardeş	4
	1	1	2	

Kız kardeş bu meselede bir erkek kardeşiyle bulunduğu için asabe olmuş ve müteveffanın karısı dört üzerinden kendi payı olan bir hisseyi aldıktan sonra geri kalanını erkek kardeşiyle ikili birli paylaşmıştır.

bd. Baba Bir Kız Kardeş

Akrabalık bağı baba tarafından olan bir kız kardeş, mirasçılar içinde erkek kardeşi yoksa belli pay sahibi olur.

10.a.	$\frac{1}{4}$	$\frac{1}{2}$	k	
	Karı	1 kız kardeş b	1 Öz amca	4
	1	2	1	

Örnekte açıklandığı gibi baba bir kız kardeş bu meselede bir erkek kardeşiyle beraber bulunmadığı ve yalnız olduğu için belli pay sahibi olarak terekenin yarısını almıştır.

Şayet baba bir kız kardeş burada erkek kardeşiyle beraber bulunmuş olsaydı, sonuç farklı olurdu.

10.b.	$\frac{1}{4}$	k	k	
	Karı	1 Kız kardeş b	1 Erkek kardeş b	4
	1	1	2	

Bu meselede baba bir kız kardeş, baba bir erkek kardeşiyle beraber bulunduğu için asabe olmuş ve müteveffanın karısı dört üzerinden kendi payı olan bir hisseyi aldıktan sonra geri kalan üç payı kardeşiyle ikili birli paylaşmıştır.

Yukarıda verilen örneklerden anlaşılacağı üzere bir varisin başkası kanalıyla asabe olabilmesi için onların, belli pay sahibi olan kadınlardan olması ve müteveffaya yakınlık açısından aynı dereceden bir erkek mirasçıyla beraber bulunması şarttır. Bu şartlardan birinin eksik olması halinde bir kadın mirasçının başkası kanalıyla asabe olabilmesi mümkün değildir. Dolayısıyla hala ile amca asabe olamaz. Çünkü hala belli pay sahibi olan kadınlardan değildir. Aynı şekilde oğlun kızı ile oğlu ve öz kız kardeşi ile baba bir erkek kardeşi asabe olamaz. Zira bunlar aynı derecedeki mirasçılardan değildir.⁴⁰

⁴⁰ Sâbûnî, *el-Mevârîs*, 72.

C. Başkalarıyla Beraber Asabe Olanlar (Asabe mea'l-gayri)

Başkasıyla beraber asabe olanlar da öz kız kardeşi ile baba bir kız kardeşdir. Bunlar, mûrisin çocukları ile öz erkek veya baba bir erkek kardeşleri bulunmadığı takdirde tek ise terekenin yarısını ve birden fazlaysa üçte ikisini alan kadın mirasçılardır. Öz kız kardeşi ile baba bir kız kardeşinin asabe olabilmeleri için mûrisin kızı veya oğlunun kızı ile beraber bulunmaları ve kendileriyle aynı dereceden bir erkek kardeşinin bulunmaması gerekmektedir. Öz kız kardeş ile baba bir kız kardeş, mûrisin kızı veya oğlunun kızıyla beraber bulunmadıklarında belli pay sahibi olurken onlarla beraber bulduklarında asabe olurlar ve belli pay sahibi olan kız veya oğlun kızı terekeden kendi hisselerini aldıktan sonra kalanı alırlar. Öz kız kardeş ile baba bir kız kardeş belli pay sahibi olarak devam etmiş olsalardı, kız veya oğlun kızı ile beraber buldukları meselelerde yığılma olurdu. Buna bağlı olarak hisselerde bir eksilmenin yaşanması ve bunun da kızların hisselerine yansması söz konusuydu. Kızların hisselerine yansması muhtemel eksikliğin önlenmesi amacıyla kız kardeşleri, kızları ile beraber bulunan meselelerde asabe durumuna düşer ve böylelikle hisselerdeki eksilmeler kızlara değil kız kardeşlere yansımış olur. Kız kardeşlerin mûrisin kızlarıyla beraber bulduklarında asabe olarak miras alabileceklerinin delili ise detayı daha önce geçen Abdullâh b. Mesud'un: "Ölünün kızı terekenin yarısını, oğlunun kızı üçte ikiyi tamamlamak için altında biri ve geri kalanı ise kız kardeşi alır."⁴¹ şeklindeki sözüdür.⁴²

ca. Öz Kız Kardeşi

Yukarıda ileri sürülen şartların oluşmaması halinde aşağıdaki örnekteki gibi öz kız kardeş belli pay sahibi olarak miras alır.

11.a.	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$	
	Koca	1 Öz kız kardeş	2
	1	1	

Bu meselede öz kız kardeş, müteveffanın kızı veya oğlunun kızıyla aynı dereceden bir erkek kardeşiyle beraber bulunmadığı ve tek olduğu için belli pay sahibi olmuş ve terekenin yarısını almıştır.

Mirasçılar arasında kızı veya oğlun kızı bulunursa öz kız kardeş asabe olur.

11.b.	$\frac{1}{4}$	$\frac{1}{2}$	k
	Koca	1 kız	1 Kız kardeş ab
	1	2	1
			4

Bu meselede öz kız kardeş, müteveffanın kızı ile beraber bulunduğu için asabe olmuş ve belli pay sahiplerinden kalan bir hisseyi almıştır. Burada müteveffanın kızının yerinde oğlunun kızı olsa da sonuç aynı olur.

cb. Baba Bir Kız Kardeşi

Baba bir kız kardeşin belli pay sahibi olarak miras aldığı örneği.

12.a.	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$	
	Koca	1 kız kardeş b	2
	1	1	

⁴¹ Buhârî, "el-ferâiz", 85.

⁴² Zeylaî, *Tebyîn*, 6/238; İbn Âbidîn, *Hâşiye*, 10/523; Karâfî, *ez-Zahîre*, 13/52; Sıbtu'l-Mardîni, *Şerhü'l-Fusûl*, 156, 157; Sâbûnî, *el-Mevâris*, 73, 74.

Bu örnekte baba bir kız kardeşi tek olduğu, beraberinde aynı dereceden bir erkek kardeşi veya müteveffanın kızı ya da oğlunun kızı bulunmadığı için belli pay sahibi olup terekenin yarısını almıştır. Şayet baba bir kız kardeş, adı geçen mirasçılardan biriyle bulunursa asabe olur. Bunu aşağıdaki örneklerle göstereceğiz.

12.b.	$\frac{1}{4}$	$\frac{1}{2}$	k	
	Koca	1 kız	1 Kız kardeş b	4
	1	2	1	

Baba bir kız kardeş bu meselede müteveffanın kızıyla beraber bulunduğu için asabe olarak belli pay sahiplerinden kalan bir hisseyi almıştır. Bu meselede kızın yerinde oğlunun kızı olsa da sonuçta herhangi bir değişiklik olmazdı.

Netice olarak şunu söyleyebiliriz: başkası kanalıyla asabe (asabe bi gayrihi) ile başkalarıyla beraber asabe (asabe mea'l-gayri) grubundaki mirasçıların tamamı belli pay sahipleri olan kadınlardır. Başkası kanalıyla asabe olanlar, mûrisin öz kızı, oğlunun kızı, öz kız kardeşi ve baba bir kız kardeşiyle beraber asabe olanlar ise mûrisin öz kız kardeşi ve baba bir kız kardeşidir. İki grup mirasçı birbirlerine mirasçılar tek başına olduklarında terekenin yarısını ve birden fazla olduklarında üçte ikisini alan belli pay sahipleri olan kadınlardan oluşması ve bazı durumda aynı mirasçılardan olması açısından benzerdir. Aralarındaki bu denli benzerliğe rağmen iki grup mirasçının birbirinden ayrıştığı bazı noktalar da bulunmaktadır. Başkası kanalıyla asabe grubunda, belli pay sahipleri kadınların asabe olmalarını sağlayan mirasçılar, kendileriyle aynı dereceden olan erkek asabelerdir. Kadın olsun erkek olsun bu gruptaki mirasçıların tamamı asabedir ve bir erkek iki kadının hissesi kadar hisse alır. Başkalarıyla beraber asabe grubunda ise belli pay sahipleri kadınların asabe olmalarını sağlayan mirasçılar, erkekler değil belli pay sahipleri kadınlardır. Bu grupta ilgili kadınların asabe olmalarını sağlayan kadınlar yine belli pay sahipleri olarak miras almaya devam ederler ve asabe olan kadınlar belli pay sahiplerinden kalanı alırlar.⁴³

2.2. Sebep Yoluyla Olan Asabe (el-Asabetü's-Sebebiyye)

Sebep yoluyla asabe olmak sadece köle azat eden kişiye tanınan bir haktır. Azat edilen köle ölürse, azat eden onun mirasçılarından kabul edilir. Azat edenin erkek veya kadın, kendi efendisi veya başka biri olmasının arasında herhangi bir fark yoktur. Kölenin özgürlüğünü kazanmasını sağlamak İslâm miras hukukunca miras sebebi kabul edilmiştir. Köle azat etmek yoluyla asabe olanlar da nesep yoluyla asabe olanlar gibi vefat eden kölenin herhangi bir mirasçısı bulunmazsa terekenin tamamını, varisleri varsa ve bunlar sadece belli pay sahipleri ise pay sahipleri kendi hisselerini aldıktan sonra kalanı alırlar. Azat edilen kölenin mirasçıları içinde nesep yoluyla asabe olanlar varsa, sebep yoluyla asabe olanlar miras alamazlar. Zira nesep yoluyla asabenin bulunduğu yerde sebep yoluyla asabe olan mirastan mahrum kalır.⁴⁴

Köle azat etmenin miras sebebi sayılmasının delili Kitap, Sünnet ve İcmâdır. Kitaptan delili Allah'ın "Eğer babalarını bilmiyorsanız, onlar sizin din kardeşleriniz ve dostlarınızdır (mevaliniz)." ⁴⁵ âyetidir. Fıkıh bilginlerine göre âyetin mealinde "dostlarınızdır" şeklinde aktarılan "mevâlî" kelimesi, konunun delilidir. Çünkü İslâm hukuku terminolojisinde mevâlî, kişiye böyle bir hak kazandıran bir vasıftır. Sünnetten delili ise Hz. Peygamber'in (s.a.v) "Velâ/sahiplik azat edene aittir." ⁴⁶ hadisidir. Ayrıca "Hamza'nın kızı bir köle azat etmişti, köle öldüğünde mirasçısı olarak kölenin sadece bir kızı vardı, bunun üzerine kölenin malının yansı kızına, diğer yarısı ise onu azat eden Hamza'nın kızına

⁴³ Serahsî, *el-Mebsût*, 29/138; İbn Âbidîn, *Hâşiye*, 10/523; Sâbüni, *el-Mevârîs*, 77.

⁴⁴ Zeylaî, *Tebyîn*, 6/238. 239; İbn Âbidîn, *Hâşiye*, 10/525; Buhûfî, *Şerhü Münteha*, 4/565; Âsımî, *Hâşiye*, 6/124, 125; Derâdeke, *el-Mîrâs*, 222, 223.

⁴⁵ el-Ahzâb 33/5.

⁴⁶ Buhârî, "es-Selâ", 8; Müslim, *Sahîhü Müslim*, "el-'itk", 5.

verilmişti.”⁴⁷ şeklindeki eser de bu konuda ileri sürülen delil arasında zikredilmektedir. Fakihler bu ve benzeri eserlere dayanarak gerekli şartların bulunması halinde köle azat eden kişinin azat edilen köleye mirasçı olabileceği hususunda icmâ etmişlerdir.⁴⁸

3. YAKINLIK DERESESİNE GÖRE ASABE

Yukarıda verilen asabe ile ilgili hükümlerden asabe grubundaki mirasçılardan statüsünün ve mirastaki durumunun birbirinden farklı olduğu ve dolayısıyla asabenin mûrise yakınlık bakımından aynı derecede olmadığı anlaşılmaktadır. Ayrıca asabeyle ilgili hükümler incelendiğinde oğul ile babanın hiçbir zaman mirastan mahrum kalmadığı ancak diğerlerinin durumunun değişik olduğu görülmektedir. Dolayısıyla burada asabe, mûrise yakınlık derecesine göre sınıflandırılacak ve yakınlık derecesine göre de yukarıdan aşağı doğru sıralanacaktır.

Mûrise olan hısımlık derecesine göre asabenin sıralaması şöyledir⁴⁹:

- 1) Oğlu.
- 2) Oğlu ile beraber bulunan kızları. Bunlar, başkası kanalıyla asabe olan kızlardır.
- 3) Oğlunun oğlu veya bunların oğulları ya da daha aşağı derecedeki oğlunun oğulları.
- 4) Oğlunun oğlu ile beraber bulunan oğlunun kızları. Bunlar, başkası kanalıyla asabe olan oğul kızlarıdır.
- 5) Baba.
- 6) Dede. Bundan kasıt, babanın babası ve daha üst derecedeki babanın babasıdır.
- 7) Anne baba bir erkek kardeşler.
- 8) Anne baba bir erkek kardeşi ile beraber bulunan öz kız kardeşler. Bunlar, başkası kanalıyla asabe olan öz kız kardeşlerdir.
- 9) Mûrisin kızı veya oğlunun kızıyla beraber bulunan öz kız kardeşler. Bunlar, başkalarıyla beraber asabe olan öz kız kardeşlerdir.
- 10) Baba bir erkek kardeşler.
- 11) Baba bir erkek kardeşi ile beraber bulunan baba bir kız kardeşler. Bunlar, başkası kanalıyla asabe olan baba bir kız kardeşlerdir.
- 12) Mûrisin kızı veya oğlunun kızıyla beraber bulunan baba bir kız kardeşler. Bunlar, başkalarıyla beraber asabe olan baba bir kız kardeşlerdir.
- 13) Anne baba bir erkek kardeşlerin oğulları.
- 14) Baba bir erkek kardeşlerin oğulları.
- 15) Anne baba bir amcalar.
- 16) Baba bir amcalar.
- 17) Anne baba bir amcaların oğulları.
- 18) Baba bir amcaların oğulları.
- 19) Köle azat eden kişi.

⁴⁷ Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, thk. Muhammed Abdul Kâdir Ata, 2. Bs (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003), "el-'itk", 21490.

⁴⁸ İbn Âbidîn, *Hâşiye*, 10/525; Buhûfî, *Şerhü Müntheha*, 4/565; Âsimî, *Hâşiye*, 6/124, 125; Derâdeke, *el-Mirâs*, 222.

⁴⁹ İbn Nüceym, *el-Bahr*, 9/375-379; İbn Âbidîn, *Hâşiye*, 10/518-522; Abdülganî el-Güneymiyye Meydânî, *el-Lübâb fî Şerhi'l-Kitâb*, thk. Başşâr Bîkrî Arabî (Dımaşk: el-Mektebetü'l-Ümriyye, 2003), 720; Hattâb Ruayni, *Mevâhib*, 8/586-592; Ebû'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed b. Cüzey el-Kelbi Gırnâfî, *el-Kevâninü'l-fikhiyye*, thk. Muhammed b. Seydi Muhammed Mevlay (b.y., ts.), 640-650; Gazzâlî, *el-Vasit*, 4/347-349; Ebû İshâk Burhaneddin İbrâhîm b. Muhammed b. Müflih, *el-Mübdi' Şerhü'l-Mukni'*, thk. Muhammed Hasan Muhammed Hasan İsmâil eş-Şâfî, 1. Bs (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997), 5/345-347; Sâbûnî, *el-Mevâris*, 68-77.

Bu sıralamalar kaynaklarda “cihetü’l-bunüvve/çocuklar sınıfı”, cihetü’l-übüvve/babalar sınıfı”, cihetü’l-uhuvve/kardeşler sınıfı” ve hicetü’l-umume/amcalar sınıfı” tabirleriyle ifade edilmektedir.

Yakınlık derecesine göre sırasıyla verilen mezkûr mirasçılardan bir meselede birden fazla sınıftan asabe bulunursa bir önceki sınıfta yer alan, bir sonraki sınıftaki asabenin miras almasını hacbeder ve terekeyi bir önceki sınıftaki mirasçı alır. Böyle durumda bir önceki sınıftaki mirasçının tercih edilmesine “et-tercîh bi’l-cihe” denir. Bir meselede aynı sınıftan asabe yoluyla miras alacak birkaç varis bulunuyorsa ancak bunların arasında derece veya akrabalık kuvveti açısından fark varsa, mûrise derece olarak yakın olanı uzak olana veya akrabalık kuvveti güçlü olanı zayıf olana tercih edilir. Örneğin; bir meselede mûrisin oğlu ile oğlunun oğlu bulunuyorsa oğul, oğlunun oğluna tercih edilir. Buna “et-tercîh bi’d-derece” denir. Bir meselede mûrisin öz erkek kardeşi ile baba bir erkek kardeşi bulunuyorsa öz erkek kardeş baba bir erkek kardeşe tercih edilir. Buna “et-tercîh bi kuvveti’l-kerâbe” denir. Ancak bu konunun şu iki istisnası bulunmaktadır: a) Sıralamada baba, oğlundan sonra gelmiş olsa da bir meselede mûrisin oğlu ile babasının beraber bulunmaları babanın miras almasına mani değildir. Zira oğlu ile babası beraber bulunduğu meselede baba asabe olarak değil belli pay sahibi olarak miras alır. b) Baba, bir sonraki sıralarda yer alan öz olsun veya baba bir olsun kardeşlerin miras almalarını hacbederken Ebu Hanife (ö. 150/767) dışındaki fıkıh bilginlerine göre baba yerine geçen dede kardeşlerin miras almalarını hacbedemez ve dede ile kardeşler birlikte miras alırlar.⁵⁰ Konuyu açıklama maksadıyla şu örnekleri verebiliriz.

Örnek1: Oğlunun oğlun, oğlu tarafından hacbedilme durumu.

13.	$\frac{1}{4}$	k	s	
	Koca	1 Oğul	1 Oğlunun oğlu	4
	1	3	0	

Bu meselede oğlunun oğlu birinci sırada yer alan müteveffanın oğlu tarafından hacbedilmiştir. Burada oğlunun oğlu yerinde sonraki sınıftan baba hariç herhangi biri olursa mirastan yine mahrum kalırdı.

Örnek2: Oğlu ile babasının beraberce miras almalarının örneği.

14.	$\frac{1}{4}$	k	$\frac{1}{6}$	
	Koca	1 Oğul	Baba	12
	3	7	2	

Birinci sıradaki müteveffanın oğlu ile bir sonraki sırada yer alan babası bir meselede beraber bulunsalar dahi baba, oğul tarafından hacbedilmediği için belli pay sahibi olarak miras almıştır. Bu meselede oğlunun yerinde oğlunun oğlu olsa bile sonuç değişmez.

Örnek3: Anne baba bir erkek kardeşinin babası tarafından hacbedilmesi.

15.	$\frac{1}{2}$	k	s	
	Koca	Baba	Erkek kardeş ab	2
	1	1	0	

Bu meselede derecesi babadan aşağıda olan öz erkek kardeş, baba tarafından mirastan hacbedilmiştir.

⁵⁰ İbn Âbidîn, *Hâşiye*, 10/518-522; Hattâb Ruayni, *Mevâhib*, 8/586-592; Gırnâfî, *el-Kevâinü’l-fıkhiyye*, 640-650; Ğazzâlî, *el-Vasit*, 4/347-349; Müflih, *el-Mübdî*, 5/345-347; Sâbûnî, *el-Mevâris*, 68-77. Abdurrahman Yazıcı, *İslâm Miras Hukukunda Asabe Yoluyla Mirasçılık*, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bölümler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2011), 163-168.

Örnek4: Erkek kardeşlerin dedeyle miras alabileceğini gösteren örnek.

16.	k	k	
	Dede	Erkek kardeş	2
	1	1	

Bu meselede öz veya baba bir erkek kardeş, dedesiyle beraber bulursa da miras almış ve babada olduğu gibi dede tarafından hacbedilmemiştir.

Örnek5: Anne baba bir erkek kardeşinin baba bir erkek kardeşini hacbetmesi.

17.	$\frac{1}{4}$	k	s	
	Karı	Öz erkek kardeş	Erkek kardeş b	4
	1	3	0	

Bu meselede baba bir erkek kardeş, bir üst sıradaki anne baba bir erkek kardeşiyle beraber bulunduğu için mirastan hacbedilmiştir.

Örnek6: Baba bir erkek kardeşin başkalarıyla beraber asabe olan anne baba bir kız kardeş tarafından hacbedildiğini gösteren örnek.

18.	$\frac{1}{8}$	$\frac{1}{2}$	k	s	
	Karı	1 kız	1 Kız kardeş ab	1 Erkek kardeş b	8
	1	4	3	0	

Bu meselede müteveffanın kızıyla beraber bulunduğundan dolayı asabe olan anne baba bir kız kardeş, baba bir erkek kardeşi mirastan hacbetmiştir. Zira başkalarıyla beraber asabe olan öz kız kardeş, baba bir erkek kardeşe nazaran daha üst sırada yer almaktadır.

Buraya kadarki örneklerde görüldüğü gibi yukarıda maddeler halinde verilen sıralamalarda bir üst sırada yer alan bir sınıf asabe bir altta yer alan asabenin miras almasına engel teşkil etmektedir. Kanaatimizce örnek verilerek anlatılmaya çalışılan asabenin durumları örneklendirilmeyen diğer asabenin durumunun anlaşılmasına kâfi gelir.

Sonuç

Miras hukukunun İslâm öncesinde Cahiliye dönemi Arapları dâhil farklı toplum tarafından uygulanan bir hukuk sistemi olduğu anlaşılmaktadır. Cahiliye dönemi Araplarına ait miras hukuku, kan bağı, dostluk antlaşması ve evlat edinme sebeplerine dayanmaktadır. Kan bağıyla sadece at üzerinde savaşılabilen güçlü ve büyük erkekler miras alabilirken kadınlar ile çocuklar mirastan mahrum bırakılmaktadırlar. Dostluk antlaşması ile hayatta kalan dost vefat eden dostuna mirasçı olurdu. Dostların birbirine mirasçı olabilmeleri için vefat eden dostun asabe mirasçısı olmaması gerekmektedir. Cahiliye döneminde evlat edinme dostluk antlaşması kapsamında değerlendirildiği için evlat edinme ile oluşan miras sebebinde hayatta kalan vefat eden tarafın mirasçısı kabul edilmektedir. İslâm'ın gelmesiyle beraber Müslümanlar arasında hicrete kadar olan zaman diliminde Cahiliye dönemindeki miras hukuku ve sebepleri aynen geçerliliğini korumuştur. Müslümanlar Medine'ye hicret ettikten sonra ilgili sebeplere hicret ile muâhât antlaşmasının miras sebebine eklendiği, bir müddet sonra bunların de neshedildiği ve Nisâ suresindeki mirasla ilgili âyetlerin inmesiyle İslâm miras hukukunun oluştuğu görülmektedir.

Bu konudaki âyetlerin inmesiyle oluşan İslâm miras hukukuna göre Müslümanların aralarında tevârus ilişkisinin kurulabilmesi için bulunması gereken sebeplerinin nesep, evlenme veya velâ olduğu belirtilmiştir. Bunların miras sebebi olarak kabul edilmesinde fıkıh bilginleri arasında kayda değer bir ihtilaf bulunmamaktadır. İslâm'da kan bağı sebebiyle Cahiliye döneminin aksine müteveffayla aralarında akrabalık bağı bulunan ve miras almaya hak kazanan büyük küçük, kadın erkek herkes miras alabilmektedir. Evlilik yoluyla miras alacak karı kocaların sahih nikâhla evlenmeleri

gerekmektedir. Velâ sebebiyle sadece köle azat eden taraf miras almaktadır. Bunun için vefat eden kölenin mirasçıları içinde kan bağıyla asabe olan varisin bulunmama şartı ileri sürülmektedir. İslâm miras hukuku kaynaklarında mirasçılar ashâb-ı furûz, asabe ve zevi'l-erhâm şeklinde üçlü bir gruplandırılmaya gidilmektedir. Ashâb-ı furûz mirastaki payları ve kendilerinin kimler oldukları nas ile belirtilmiş mirasçılar olup erkeklerden koca, baba, dede (babanın babası) ve anne bir kardeşler, Kadınlardan ise karı, anne, nine, kız, oğlun kızı, öz kız kardeş, baba bir kız kardeş ve anne bir kız kardeşlerdir. Bu mirasçıların payları âyette 1/2, 1/3, 2/3, 1/4, 1/6 ve 1/8 olarak ifade edilmektedir.

Asabe mirastaki payının oranı nas tarafından açıklanmayan mirasçılar olup genel itibarıyla erkeklerden oluşmakla birlikte bazen kadınlar da asabe olabilmektedirler. Asabeler, bir meselede belli pay sahipleri ile beraber bulunmadıklarında malın tamamını, belli pay sahipleri ile beraber bulduklarında bazen onlardan kalanını alırlarken bazen mirastan mahrum kalmaktadırlar.

Asabe, nesep yoluyla olan asabe ve sebep yoluyla olan asabe olmak üzere ikili bir tasnife tabi tutulmuştur. Nesep yoluyla olan asabenin; kendi başına asabe, başkası kanalıyla asabe ve başkalarıyla beraber asabe şeklinde üç gruba ayrıldığı görülmektedir. Sebep yoluyla olan asabe ise sadece köle azat eden kimsedir.

Asabe mûrise yakınlık açısından birkaç dereceye ayrılmıştır. Bir meselede birden fazla dereceden asabenin bulunması halinde bir üst derecedeki asabe alttaki asabenin mirastan mahrum kalmasına sebep olmaktadır. Ancak oğlu ve oğlunun oğlu ile babasının durumu ilgili kuralın dışında tutulmaktadır. Dolayısıyla oğlu veya oğlunun oğlu ile babası her zaman miras almaktadırlar.

Kaynakça

Âsımî, Abdurrahmân b. Muhammed b. Kâsım en-Necdi. *Hâşiyetü'r-ravzi'l-mürbi' Şerhi Zadi'l-müstekni'*. 1. Bs. b.y., 1978.

Berrâc, Cuma Muhammed Muhammed. *Ahkâmü'l-Mirâs fi's-Şerîati'l-İslamiyye*. 1. Bs. Amman: Dâru'l-Fikr, 1981.

Beyhekî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali. *es-Sünenü'l-Kübrâ*, thk. Muhammed Abdul Kâdir Ata. 2. Bs. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003.

Buhârî, Ebû Abdullâh Muhammed b. İsmâîl. *Sahîhü'l-Buhârî*. Dimeşk ve Beyrut: Dâru İbn Kesir, 2002.

Buhûfî, Şeyh Mansur b. Yunus b. İdris el-Hanbelî. *Şerhü Münteha'l-irâdât*, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî. 1. Bs. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2000.

Burhânpûrlu, Nizâm ve Heyet. *el-Fetâva'l-Hindiyye*, zbt ve tsh. Abdullatif Hasan Abdurrahmân. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2000.

Bustânî, Butrus. *Muhîtu'l-muhît*. Beyrut: Mektebetü Lübnan, 1987.

Büceyremî, Süleymân b. Muhammed b. Ömer eş-Şâfiî. *Haşiyetü'l-Büceyrimî alâ'l-Hafîb*. 1. Bs. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1996.

Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Ali er-Râzî. *Ahkâmü'l-Kur'ân*, thk. Muhammed es-Sadık Kamhavi. Beyrut: Dâru İhyai't-Türâsi'l-Arabî, 1992.

Cindî, Muhammed eş-Şihât el-. *el-Mirâs fi's-Şerîati'l-İslamiyye*. Kahire: Dâru'l-Fikr'l-Arabî, ts.

Derâdeke, Yasin Ahmed İbrahim. *el-Mirâs fi's-Şerîati'l-İslamiyye*. 2. Bs. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1983.

Ebû'l-Meâlî, Burhânüddin Mahmûd b. Ahmed b. Abdilaziz b. Mâze el-Buhârî. *el-Muhîtü'l-Burhânî fi'l-fikhi'n-Nu'mânî*, thk. Abdülkerim Sâmî el-Cündî. 1. Bs. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2004.

Ebû Dâvûd, Süleymân b. Eş'as el-Ezdi es-Sicistânî. *Sünenü Ebû Dâvûd*, thk. Muhammed Avvâme. Cidde: Dâru'l-Kible li's-Sekâfeti'l-İslâmiyye, 1998.

Gırnâtî, Ebû'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed b. Cüzey el-Kelbi. *el-Kevâninü'l-fikhiyye*, thk. Muhammed b. Seydi Muhammed Mevlay. b.y., ts.

Ğazzâlî, Hucetü'l-İslam Muhammed b. Muhammed b. Muhammed. *el-Vasit fi'l-Mezheb*, thk. Ahmed Mahmûd İbrâhîm. 1. Bs. Kahira: Dâru's-Selâm, 1997.

Hatarâvî, Muhammed el-'iyd. *er-Râid fi ilmi'l-ferâiz*. 4. Bs. Dimeşk ve Beyrut: Müessesetü Ulûmi'l-Kur'an, ts.

Hattâb Ruayni, Ebû Abdullah Muhammed b. Muhammed b. Abdurrahmân el-Meğrebî. *Mevâhibü'l-Celil li-Şerhi Muhtasarı Halil*, zbt ve thrc. Zekeriya Umeyrat. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1995.

Hâzin, Alâuddîn Ali b. Muhammed İbrâhîm el-Bağdâdî. *Tefsîriü'l-Hâzin*, haz. Abdusselam Muhammed Ali Şâhin. 1. Bs. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2004.

Heyet,. *el-Mevsûatu'l-fikhiyye*,. 2. Bs. Kuveyt: Vizâretü'l-Evkâf ve'ş-Şuûni'l-İslâmiyye, 1992.

İbn Âbidîn, Muhammed Emin b. Ömer b. Abdülaziz. *Hâşiyetu İbn Âbidîn, reddü'l-muhtâr alâ durrî'l-muhtâr*, thk. Adil Ahmed Abdülmevcud, Ali Muhammed Muavviz. Riyad: Dâru Âlemi'l-Kütüb, 2003.

İbn Battâl, Ebû'l-Hüseyn Ali b. Half b. Abdü'l-Melik. *Şerhü sehîhi'l-Buhârî*, haz. Ebü Temîm Yasir b. İbrâhîm. 2. Bs. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 2003.

İbn el-Kattân, Ebü'l-Hasen. *el-İknâ' fi mesâili'l-İcmâ*, thk. Hasen Fevzî es-Saidî. 1. Bs. Kahire: el-Fârûku'l-Hadîse, 2004.

İbn Hacer el-Askalânî, el-Hafiz Ahmed b. Ali. *Fethü'l-Bârî*. 1. Bs. Riyad: Dâru's-Selâm, 2000.

İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kazvinî. *Sünenü İbn Mâce*, thrc ve talik. Muhammed Nasîrüddin Albânî. Riyad: Mektebetü'l-Meârif, ts.

İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Cemaludin Muhammed b. Mükerrrem el-İfrikî el-Mısırî. *Lisânü'l-Arab*. Beyrut: Dâru Sadır, ts.

İbn Müflih, Ebû İshâk Burhaneddin İbrâhîm b. Muhammed. *el-Mübdi' Şerhü'l-Mukni'*, thk. Muhammed Hasan Muhammed Hasan İsmâil eş-Şâfî. 1. Bs. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1997.

İbn Nuceym, Zeynüddin b. İbrâhîm b. Muhammed Mısırî. *el-Bahrü'r-Râik Şerhü Kenzi'd-Değâik*, thrc. Zekeriyâ Umeyrat. 1. Bs. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1997.

İbnü'l-Münzir, Ebû Bekr Muhammed b. İbrahim. *el-İcmâ'*, thk. Ebû Hemmad Seğîr Ahmed b. Muhammed Hanîf. 2. Bs. Acman: Mektebetü'l-Furkân, 1999.

Kal'ecî, Muhammed Revvâs. *Mu'cemü lüğeti'l-fukahâ*. 3. Bs. Beyrut: Dâru'n-Nefâis, 2010.

Karâfî, Şehâbuddin Ahmed b. İdris. *ez-Zahîre*, thk. Muhammed Hacci. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1994.

Kâsânî, Alâeddin Ebû Bekr b. Mes'ud. *Bedâi'u's-sanâi fi tertibi's-şerâi'*, thk. Ali Muhammed Muavvez ve Adil Ahmed Abdülmevcud. 2. Bs. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2003.

Koçak, Muhsin. "İslâm Miras Hukuku", İslâm Hukuku". 3. Bs. İstanbul: Ensar, 2016.

Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Ensârî. *el-Cami li Ahkâmi'l-Kur'an*, haz ve tsh. Hişam Semir el-Buhârî. 2. Bs. Riyad: Dâru Âlemi'l-Kütüb, ts.

Mâverdi, Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habib. *el-Hâvi'l-kebîr fi fikhi mezhebi's-Şafî*, thk. Ali Muhammed Muavviz ve Adil Ahmed Abdülmevcud. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1994.

Mecme'ü'l-luğâti'l-Arabiyye. *el-Mu'cemü'l-vesît*. 2. Bs. İstanbul: el-Mektebetü'l-İslamiye, ts.

Merdâvî, Alâeddin Ebû'l-Hasan Ali b. Süleyman. *el-İnsâf fî ma'rifeti'r-râcih mine'l-hilaf alâ mezhebi'l-imami'l-mübeccel Ahmed b. Hanbel*, tsh ve thk. Muhammed Hamid Fiki. 2. Bs. Beyrut: Dârü İhyai't-Türasi'l-Arabî, 1986.

Meydânî, Abdülganî el-Güneymiyye. *el-Lübâb fî Şerhi'l-Kitâb*, thk. Başşâr Bîkrî Arabî. Dımaşk: el-Mektebetü'l-Ümriyye, 2003.

Mufeşşî, Muhammed el-Beşir. *Muhtasaru'l-Ahkâmi'l-irsîye fî zilli'l-Menzûmeti'l-Rahbîye*. Dımaşk: Mektebetü Dâri'l-Mehabbe, ts.

Müslim, Ebû'l-Hüseyn b. Haccac el-Kuşeyri en-Nisâbü'rî. *Sahîhü Müslim*, haz. Ebû Kuteybe Nazer Muhammed el-Fariyabî. Riyad: Dârü Tayyibe li'n-Neşr ve't-Tevz, 2006.

Nevevî, Ebû Zekeriyâ Muhyiddin Yahyâ b. Şeref b. Nuri. *el-Mecmû' Şerhü'l-mühezzeb li'ş-Şîrâzî*, thk. Muhammed Necib Mutî. Cidde: Mektebetü'l-İrşad, ts.

Nevevî, Ebû Zekeriyâ Muhyiddin Yahyâ b. Şeref b. en-Nuri. *el-Minhâc fî şerhi Sahîhi Müslim*. 1. Bs. Kahire: el-Matbaatu'l-Mısıriyye, 1929.

Râzî, Muhammed Fahrüddîn b. Ziyâ'u'd-Din Ömer. *et-Tefsîrû'l-kebîr*,. Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1981.

Rızâ, Muhammed Reşîd. *Tefsîrû'l-menâr*,. 2. Bs. Kahire: Dârü'l-Menâr, 1947.

Sâbûnî, Muhammed Ali. *el-Mevâris fî'ş-Şerîati'l-İslamiyye fî dâvi'l-Kitap ve's-Sünne*. Kahire: Dârü'l-Hadis, ts.

Serahsî, Ebû Bekr Muhammed b. Ebi Sehl. *el-Mebsût*. Beyrut: Dârü'l-Me'riye, 1989.

Sıbtu'l-Mardînî, Bedrû'd-din Muhammed b. Muhammed. *Şerhü'l-Fusûli'l-muhimme fî mevârisi'l-eimme*, thk. Ahmed b. Süleyman b. Yusuf el-Ureynî. 1. Bs. Riyad: Dârü'l-Âsime, 2004.

Yazıcı, Abdurrahman. *İslâm Miras Hukukunda Asabe Yoluyla Mirasçılık*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bölümler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), 2011.

Zeylaî, Fahrüddîn Osmân b. Alî. *Tebyînü'l-hakâ'ik Şerhü Kenzi'd-dekâ'ik*. Kahire: el-Matbaatu'l-kübra'l-Emiriyye, 1896.

Zuhaylî, Vehbe ez-Zuhaylî. *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletüh*,. 3. Bs. Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1989.